

Két új rendhagyó szobormű Szolnok városában

A kitűnő költő, író és szerkesztő, Körmendi Lajos (1946–2005) felkérésére 1991-ben tanulmányt írtam Szolnok köztéri szobrairól. A dolgozat a hajdani Jászkunság című folyóirat 1991. évi 2–3. számában jelent meg Szolnok, szabványok, szobrok címmel. Már a cím is azt jelezte, amit a szolnoki szoborszemle során, a várost bejárva lépten-nyomon tapasztaltam: a Tisza-parti település köztéri művészetét a sablonok engedelmes alkalmazása, a hagyományos szoborállítási konvenciók szorgalmas követése határozza meg. A politikai emlékművek, a portréemlékművek, a mellszobrok és a díszítő jellegű alkotások együttesét áttekintve vonhattam meg az alábbi összegző tanulságot: *„Szolnok százas darabszámot közelítő, köztulajdonban lévő, állandó nyilvánosságra szánt műegyüttesének zöme az 1945-től napjainkig terjedő időszakaszban jött létre. Az érték kevés. A sok-sok sablon, a rengeteg átható fásultságot sugárzó alkotás tanulsága talán nem lesz egészen haszontalan: talán reménykedhetünk abban, hogy az új korszak már nem követi, nem követheti el még egyszer ugyanezeket a súlyos hibákat.”*

Nos, az 1989–1990-es ún. rendszerváltás utáni években lezajlott köztéri szoborrevíziót követően a régi, lebontott emlékművek és szobrok helyét újak foglalták-foglalják el, s ezt az új térfoglalást reprezentálja a közelmúltban megvalósított két új szolnoki mű: a Tisza-part sétányára állított Rotary-emlékkő és a városközpontban elhelyezett várostörténeti dombormű is. Mindkét alkotás elhelyezését a központi térségek elfoglalásának szándéka – egy monumentális mű felállítása: egy kultusz tér-kisajátítása – inspirálta. Az emlékkő a Tisza-part napjainkra igencsak zsúfolttá váló szoborfüzérébe illeszkedett – néhány lépésre a Kocsis András-alkotta egykori Lenin-szobor egykori helyétől –, míg a település múltját idéző dombormű a város főutcájának főtérré alakult-alakított központjában lelt otthonra, ott, ahol két évtizede még Kovács Ferenc tanácsköztársasági (vagy munkásmozgalmi?) emlékműve állt.

A két új, a köztéri sablonoktól mind a mű funkciója és jellege, mind formai jellemzői, valamint megjelenése által is szakító köztéri kompozíció alkotója a fiatal Borbás Márton, aki édesapja, a kitűnő szobrász, Borbás Tibor (1942–1995) példáját követve vált szoborművek – kisplasztikák és monumentális kompozíciók – alkotójává. (Borbás Tibor – akinek az ország számos településén áll jelentőségteljes monumentális alkotása – készítette a szolnoki Mátyás király Általános Iskola *Mathias Rex*-kompozícióját 1994-ben, s az ő nevéhez fűződik a mezőtúri szobrászati alkotótelep megalapítása is.) Az ifjabb Borbás 1998-ban Tardon Szabó Zoltán-portrét, 2003-ban Balatonfüreden Illyés Gyula-, és Mezőtúron Csenki Imre-domborművet készített, majd 2007-ben a Rotary Club Szolnok felkérésére, a klub jogelődje megalapításának 75. évfordulójára formálta meg a Tisza-parti emlékkövet, s ezt követően a városközpont 2008 nyarán felavatott dombormű-kompozícióját tervezte meg és kivitelezte. Mint fentebb már jeleztük, az emlékkő és a dombormű is rendhagyó alkotás: szokatlan megjelenésű köztéri jel, illetve Magyarországon meglehetősen ritka funkcionális plasztika.

Az önzetlen segítők, a karitatív szándékokkal cselekvők szolnoki klubjának megalapítására emlékeztető emlékkő egy hatalmas, súlyos, durva bazalttömb, amelynek szürkés-feketés

testéből egy világos márványfogaskerék, a Rotary Club emblémája emelkedik ki. A szabálytalan kőtömb és a szabályos kerék egymástól eltérő anyaga és ellentétes formarendje szimbolikus síkokon utal a klub humanitárius missziójára, s ezáltal fogalmaz meg a közösséghez szóló, általános érvényű mondanókat. A mű mérete, elhelyezése harmonikus összhangban van a környezettel, és a mű megközelítését, illetve látványának feltárását segíti az emlékkövet övező Rotary-liget kialakítása, parkosítása, a park útvonalainak kerék-erővonalakat idéző futása is. Érdekességként említjük, hogy mint általában, itt is számtalan szempontot, környezeti adottságot kellett mérlegelni a mű helyének kijelölésekor: így például fontos szempont volt a parkban lévő termálkút megóvása, illetve a kőtömbhöz kapcsolódó fekete gránit emléktábla fekvő helyzetben való, a kutat eltakaró elhelyezése. A Rotary-emlékkő, illetve -emlékhely révén egy, a klub ünnepi aktusainak méltó környezetet biztosító színtér, s egyszersmind egy fontos üzeneteket megfogalmazó köztéri emlékjel született meg Szolnok városában.

A városközpont Kossuth terének megújult arculata azt jelzi, hogy a korábban jelentős közúti átmenő forgalommal megterhelt városrészt a tervezők sétatérre, szabadtéri színpaddal, architektúrával gazdagított városi fórummá alakították. (Ebben a korszerű szemlélettel megformált, újjávarázsolt környezetben anakronisztikus köztéri díszekként jelennek meg a Kligl Sándor által megformált édeskés zsánerszobrok.) A tér szabadtéri színpad-építményének oldalfalán, illetve az oldalfal elé épített posztamensre támaszkodva viszont, szervesen a környezetbe illeszkedő (és nem központi hangsúlyra törfő, nem uralkodó hangsúlyú) köztéri elemként valósult meg Borbás Márton bronzkompozíciója, amely Szolnok középkori városképét a térbe erőteljesen kilépő domborművű alkotásként idézve tájékozódó plasztikaként funkcionál. Az alacsonyan elhelyezett bronzdombormű tapintható plasztikaként, egy középkori város-leírást Braille-írással is idéző tájékoztató táblával kiegészülve a vakok és gyengénlátók tájékozódását is segíti. Természetesen áttételesen, mintegy történeti emlékeket idézve, történelmi-művészeti élményt élesztve, hiszen a mű címe: Szolnok 1585 is jelzi, hogy ez a dombormű a város mintegy öt évszázada fennállt képét, épület-együtteseit jeleníti meg a művészi fantázia által erőteljesen átszínezetten. A Dr. Kertész Róbert régészeti kutatásai által történetileg megalapozott és hitelesített dombormű kiemelt motívuma a Tisza fölött húzódó cölöphíd, amely a várfalakkal övezett településhez vezet. A mű legfontosabb jellemzőit az alkotó, Borbás Márton azon leírásában fogalmazta meg, amelyet Dr. Kertész Róbert is idézett már a Rotary Club 6. számú Hírlevelének Szolnoki Tapintható láthatatlan térplasztika: Szolnok 1585 című közleményében: „... *Nem egy makett vagy terepasztal szimpla, tényszerű közlésére vállalkoztunk, hanem egy város látképének allegorikus élményként való megjelenítésére. A nagy egységek, különböző anyagszerúségek és azok korrodált felületei egy az egyes méretű – kezünk léptékével azonos – formákat követnek. Ezek a formák egyúttal a természet erejét, a széthullóan elenyésző, feledésbe húzódó múltunkat modellezik. Tételeik hangulatokat ébresztenek a figyelmes közönségben. A távolabbról érkező szemlélő számára a főtér egészében a monumentalitás élménye a valóság arányaitól halad visszafelé. Közeledve, a korabeli cölöphíd erősen csökkenő perspektívája átvissz a Tisza túlsópartjára, a dombormű belső részletei felé, Szolnok várához és városához. A léptékek és a perspektíva szándékosan elhomályosuló rendszertelensége ön-*

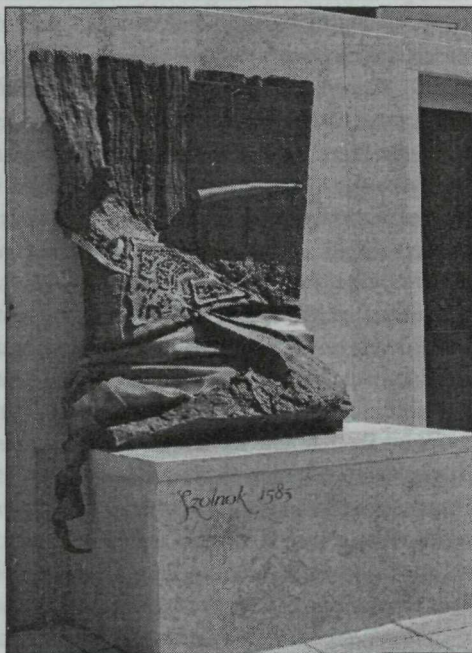
kételemné teszi tudatos figyelmünket, s fantáziánkat engedi előtérbe. A tér játékos megjelenítésének célja – kellő információ feltérképezése mellett – az elvont gondolatok e tételes ismeretek fölé emelkedése. Ezzel bővül ki a szemlélő pillanatnyi valóságáról alkotott képe. A jó megfigyelő belefeledkezve járkal a házak és várfalak között, ahonnan a cölöphíd visszahozza a Tisza kirepedezett partjára. A központi térben a város áll. Onnan érkezünk át a hídon vissza a valós arányokhoz, de e kisebb időutazás élménye által kibővült, elmerengő gondolatokkal az elmúlásról és az emlékezésről. Ráeszmélve, hogy az ember él, és mindössze ennyi a cselekménye mindennek, ami fontos az életünkben.”

Két, egymással gyökeresen ellentétes atmoszférát teremtő-sugárzó művel: egy átfogó, nagy tömbökből építkező, egyetlen konkrét motívumra komponált, szimbolikus töltetű térplasztikával és egy részletező, a szemlélés és a tapintás általi befogadást egyként szolgáló, narratív, dinamikus megformált domborművel gazdagodott Szolnok városa az új évezred első évszázadának első évtizedében. Ezek a művek – az ezerszer kiürültnek ítélt köztéri szobrászat napjainkban is autentikus, öntörvényű és hiteles megszólalását tanúsítván – értékeket megtestesítő, fontos és különös emlékeként épülnek be a város történeti és művészeti szövetébe.

Wehner Tibor

1. kép. Borbás Márton: Rotary-emlékkő

2. kép. Borbás Márton: Szolnok, 1585